

Сидоренко І. І.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України*

Марченко О. Г.,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціології та психології
факультету № 6*

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ «САМООСВІТА» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА СУЧАСНОГО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дистанційне навчання є одним із пріоритетних напрямків реалізації освіти у світі та в Україні. Поява цієї форми навчання була обумовлена необхідністю здобуття освіти без відриву від виробництва, людьми з обмеженими можливостями та тими, що перебувають за кордоном, учнями загальноосвітніх шкіл під час карантину через пандемію COVID-19 тощо. Гострої актуальності дистанційне навчання набуло в Україні в умовах масштабного вторгнення рф.

Безперечно, дистанційне навчання має низку особливостей. По-перше, з погляду на організацію педагогічної комунікації суттєво змінюється роль викладача, на якого покладаються функції скоріше координатора – консультанта, ніж тьютора. Для студента ж віддалене навчання передбачає значну питому вагу самостійної роботи, яка може бути ефективною лише за наявності розвинених самоосвітніх навичок, а саме: вмотивованого опрацювання навчального матеріалу, самоорганізації, посидючості, здатності до самоконтролю та об'єктивного самооцінювання результатів своєї діяльності.

Незважаючи на нагальну потребу можна стверджувати, що переважна кількість здобувачів освіти не має достатньо розвиненої звички та потягу до самоосвіти. З метою активізації самоосвітньої діяльності здобувачів освіти в дистанційному форматі, корисно, на наш погляд, звернутися до вітчизняної педагогічної спадщини, оскільки вже наприкінці XIX століття в Україні був накопичений потужний досвід з організації самоосвітньої роботи серед усіх верств населення.

Зауважимо, що категорія «самоосвіта» увійшла до науково-педагогічного обігу в 30-60 рр. XIX ст., причому сутність цього поняття

розглядалася як у фізіологічному, так і психолого-педагогічному аспектах. Зокрема, основу фізіологічного компонента становить концепція природної здатності людини до саморегуляції та саморозвитку особистості. Зазначена концепція знайшла своє відображення у працях І.М. Сеченова, І.І. Мечникова та І.П. Павлова.

У педагогічному аспекті самоосвіта визначалася як «самодіяльне придбання знань, обумовлене особливою увагою до різного роду проявам духовних процесів, що протікають в особистості та до розвитку активного діяльного початку в житті суспільно-політичному» [2, с. 45]. Видатні педагоги кінця XIX – початку XX століття, такі як К.Д. Ушинський, А. Дейнгарт, М.О. Рубакін, вважали, що потреба у самоосвіті є відмінною рисою людини як біологічної істоти. Основним стимулом до самоосвіти вважався мотив як внутрішня потреба до знань, що обумовлена як природним внутрішнім інтересом індивіда до оточуючого світу, так і усвідомленням необхідності придбання професійних знань [2, с. 46]. Однак аналіз педагогічних досліджень свідчить, що наприкінці минулого століття чіткої градації на самоосвіту загальну та професійну ще не було.

З психологічного боку розглядалися такі чинники успішної самоосвіти, як активна увага, стійка пам'ять та позитивний емоційний настрій людини. Були розроблені численні прийоми та технології подовження активної уваги та покращення пам'яті. Надавалися практичні техніки усвідомленого опрацювання матеріалу та ефективного його запам'ятовування. Особливу увагу приділяли розвитку звички до самоосвіти та навичок самоосвітньої роботи. Для полегшення процесу формування таких навичок були розроблені та систематизовані спеціальні прийоми, основою яких був розвиток вольових якостей людини. На сторінках періодичних педагогічних видань надавалися приклади режиму дня, що сприяв розвитку волі до самоосвіти та формування звички до регулярних занять, рекомендації зі складання планів самоосвітньої роботи, прийоми вибору літератури та методики її конспектування, розрахунок часу тощо [2, с. 126].

Аналогами сучасних центрів і осередків дистанційної освіти слугували численні освітні товариства та гуртки, які були засновані за сприяння провідних освітян свого часу (К.Д. Ушинський, А. Дейнгарт, М.О. Рубакін та інші), які спілкувалися зі своїми студентами через листування та на сторінках просвітницьких видань.

Тож, основою дистанційного навчання є самоосвіта, що передбачає мотивацію студента, а також певний рівень самоорганізації його особистості. Вважаємо, що в Україні накопичений значений досвід з організації самоосвітньої роботи. Перспективним, на наш погляд,

є творчий підхід щодо використання цієї спадщини для підвищення ефективності сучасного дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Даценко Г.В., Сузанська З.В. Дистанційне навчання як засіб стимулювання самоосвіти. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія* : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.). Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 17–20.
2. Сидоренко І.І. Проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини ХІХ – початку ХХ століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2006. 209 с.